

DOC. EGLĖS PRĖSKIENIENĖS LITERATŪRINIŲ RECENZIJŲ ĮVAIROVĖ – PRIELAIDA ŽANRINEI TEORIJAI PLĖTOTI

Nijolė Bražienė

Šiaulių universitetas, Ugdymo sistemų katedra

Įvadas

Tiek rašant vadovėlius bet kurios klasės mokinukui, tiek mokant raiškiai skaityti tekstą, kad klausytojas susidomėtų jų turiniu, nesunkiai suvoktų pagrindinę mintį, potekstę, tiek rūpinantis, kad knyga būtų ir skaitoma, ir tausojama, gerbiama, pedagogui (bendrojo lavinimo ar aukštosios mokyklos) būtina turėti literatūros (grožinės ir negrožinės) teksto vertinimo įgūdžių. Jų pradžių pradžia – gebėti žodžiu ir / ar raštu *trumpai pristatyti* naujai pasirodžiusią knygą, gebėti dalykiškai, *argumentuotai išsakyti savo požiūrį* į tą leidinį, kitaip tariant, kurti analitinio žanro tekstą, kurio paskirtis – skaidyti, aiškinti, sisteminti, apibendrinti, vertinti. Šios paskirties tekstų grupei priklauso ir recenzijos.

Žodis *recenzija* turi dvi glaudžiai tarpusavyje susijusias reikšmes: 1) *kritinis* naujo literatūros ar kitos srities kūrinio, autorinio darbo, projekto vertinimas; 2) straipsnis, kuriame pateiktas toks vertinimas. Č. Navakauskio (2006) sudarytame „Literatūros žinyne“ nurodytos dvi recenzijų rūšys: *viešos*, skelbiamos per žiniasklaidą, ir *neviešos*, rašomos leidyklų ar kitų įstaigų užsakymu. Jų paskirtis – siūlyti iš karto publikuoti kūrinį, publikuoti jį po pataisymų ar atmesti ir pan. Pagal atliekamas funkcijas neviešos recenzijos dar gali būti vadinamos *patariamosiomis / rekomendacinėmis recenzijomis*.

Praktika rodo, kad recenzija, kaip analitinis žanras, – sudėtingas reiškinys, neapsiribojantis anksčiau minėta dichotomine klasifikacija. Pvz., aukštosiose mokyklose studentų moksliniai baigiamieji darbai vertinami *akademine recenzija*, kuri gali būti *uždaro*, *atviro* ar *mišraus tipo*. Kur kas plačiau recenzijos, kaip vertinamojo žanro, nustatymo ir / ar apibūdinimo sunkumai aptarti R. Marcinkevičienės (2008) knygoje „Žanro ribos ir paribiai“. Be abejo, recenzija – analitinis *straipsnis* su keliais skiriamaisiais faktoriais: nurodomas analizuojamojo reiškinio aktualumas ir atvirai išsakomas autoriaus vertinamasis požiūris, siekiama paveikti skaitytojo mąstymą, vartojamos tikslios formuluotės, loginis minčių dėstymo būdas ir kt. Tačiau recenzija skiriasi nuo analitinio straipsnio griežtesne informacine struktūra, kuri susideda iš dviejų dalių – į objektyvumą pretenduojantį aprašymą, arba atpasakojimą, ir subjektyvų vertinimą, kuris „apima ir teigiamus, ir neigiamus aspektus“ (ten pat, p. 153). Kaip teigia R. Marcinkevičienė,

„jei nėra vertinimo, tik trumpas kūrinio pristatymas, arba jei vertinimas tik teigiamas, reklaminis, toks rašinys vadinamas *anotacija*, kurių ne vienoje esama ir vertinimo, ir reitingavimo“. Galima daryti išvadą, kad egzistuoja anotacijų ir recenzijų sandūros, tad, pasak R. Marcinkevičienės, „labiausiai recenzija nuo anotacijos skiria apimtis ir informacinė struktūra“, „griežta informacinė struktūra būdinga mokslo darbų recenzijoms, literatūros ir meno kūriniai recenzuojami laisviau, kuriant recenziją kaip savitą tekstą, neapsiribojantį vien tik analizuojamo kūrinio esmės persakymu ir vertinimu“, „esama ir apžvalginio pobūdžio recenzijų, skirtų ne vienam kūrinui, bet ištiesai jų grupei aptarti“ (ten pat, p. 153–154). Kadangi žanrai nėra uždari ir veikia vienas kitą, atsiranda tekstų, patenkančių į paribio zonas. Dėl šios priežasties esama ne tik *recenzijų-straipsnių*, bet ir *recenzijų-anotacijų*, *recenzijų-esė* ir kt.

Taigi šio *straipsnio temos aktualumą* sąlygoja siekis ne tik surinkti ir susisteminti doc. E. Prėskienienės (1932–2011) rašytas recenzijas, atsižvelgiant į šio žanro ribas ir paribius, bet ir teoriškai pagilinti recenzijos rūšių ir porūšių įvairovės sampratą, būtent aktualumą lemia praktinio svarbumo ir nepakankamo mokslinio įdirbio veiksniai.

Tyrimo tikslas – atlikti Šiaulių universiteto Humanitarinio / Edukologijos fakulteto doc. Eglės Prėskienienės rašytų recenzijų tekstų analizę ir, jos pagrindu sugrupavus tekstus, išskirti būdingesnes šio analitinio žanro kategorijas, praplėsti recenzijų tipų terminologiją.

Uždaviniai:

1. Iš periodinės spaudos surinkti E. Prėskienienės rašytas recenzijas ir suskirstyti jas atliekamų funkcijų, adresato, objekto, dalyko, stiliaus ir kitais aspektais.
2. Nustatyti recenzijų grupių savitumus, atsižvelgiant į šio žanro ribas ir paribius.
3. Atlikti preliminarų recenzijų, kaip analitinio žanro, rūšių ir porūšių klasifikaciją, sukuriant trūkstamus terminus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros recenzijos, kaip analitinio žanro, tema studijavimas; E. Prėskienienės rašytų recenzijų analizė, interpretacija ir apibendrinimas; recenzijų, kaip analitinio žanro tekstų, klasifikacijos modeliavimas.

Recenzijų klasifikavimo pagrindai

Nors literatūros mokymo metodikos specialistas ne literatūrologas, tiriantis grožinės / negrožinės literatūros kūrinius, rašytojų kūrybos raidą, savitumus, literatūros vaidmenį visuomenės gyvenime, tačiau šių dviejų dalykų – literatūros teorijos ir literatūros didaktikos – neįmanoma griežtai atiboti vieną nuo kito. Tie akivaizdumai išryškėjo gilinantis į E. Prėskienienės mokslinį-metodinį palikimą, kuriame svarią vietą užima literatūros leidinių recenzijos (jų per 15).

Remiantis straipsnio šaltinių sąrašu, galima teigti, kad produktyviausias recenzijų rašymo laikotarpis E. Prėskienienei buvo aštuntasis XX a. dešimmetis, sutampantis su skaitymo vadovėlių II–III klasei („Ažuolėlis“, „Gimtas žodis“) rašymu. Beveik pusė minėtų recenzijų skirta vaikų literatūrai, dalis knygoms etikos (Šiaulių miesto liaudies tradicijų tarybos narės interesų objektas) ir rimtosios muzikos (asmeninių interesų objektas) temomis. Kaip matyti iš pirminės informacijos, E. Prėskienienės rašytos recenzijos priklauso bent kelioms mokslų (literatūros, muzikos, etikos) sritims, arba kitaip – disciplinoms.

Recenzijų *adresatai*, preliminariai skirstant, gali būti trejopi: atskiros mokslo srities, aukštos kvalifikacijos, pvz., literatūrologijos specialistai, kvalifikuoti specialistai-praktikai, pvz., lietuvių kalbos ir literatūros mokytojai, arba skaitančioji visuomenės dalis, besidominti literatūros naujovėmis. Vadinasi, atsižvelgiant į adresato kompetencijas ir interesus, recenzijos gali būti *mokslinės-teorinės* (adresato ir adresanto žinios beveik nesiskiria) arba atliekančios dvigubą (pranešimo ir poveikio) funkciją, t. y. *informacinės*. Vienas jų galima būtų sąlyginai vadinti *reklaminiėmis*, kitas – *patariamosiomis / rekomendacinėmis*.

Peržiūrėjus E. Prėskienienės rašytas recenzijas, mokslinių-teorinių tekstų nerasta, visų jų paskirtis – aptarti kūrinį, pateikti jo vertinimą, t. y. reikalingą informaciją kvalifikuotam specialistui ar eiliniam skaitytojui.

Recenzijos „Vaikų poezijos derlius“ (*Tarybinis mokytojas*, 1973) pavadinimas nurodo jos turinio kryptį, apimtį. Dešimt 1972 m. išleistų vaikų poezijos knygų E. Prėskienienės pagal temas suskirstyta į tris grupes: dalykinės-pažintinės, gamtos ir mišrios tematikos. Dėl to šį tekstą galima įvardyti *daugianare* recenzija.

Pirmausia krinta į akis etinių kritikos principų laikymasis: netausojant gerų žodžių, kad ir glaustai dėl straipsnio apimties, išsakomi esminiai recenzuojamo leidinio privalumai, o po to taktiškai nurodomas ne itin pasisekęs kūrinėlis, pasakomas vienas kitas to autoriaus kūrybai būdingas trūkumas. Remdamasi tvirtomis literatūros teorijos ir istorijos

žiniomis, recenzentė vienur dėmesį labiau sutelkia į vaizdinį kūrinio sluoksnį (vaizduojamąjį poetinį pasaulį), kitur – į materialųjį sluoksnį (poetines figūras, fonetinę kalbos organizaciją, muzikalumą / dainiškumą, nuotaiką ir t. t.).

Recenzentei, kaip skaitymo metodikos specialistei, svarbios kiekvieno recenzuojamo leidinio literatūrinio lavinimo galimybės. Pvz.: A. Baltakio knyga „Vabaliukų balius“ moko mažuosius skaitytojus lyginti, gretinti, mąstyti; R. Skučaitės rinkinėlis „Kas klausosi lietučio“ ugdo vaikų vaizduotę, puoselėja nuotaikos sampratą; J. Degutytės „Saulėtos dainelės“ pratina regimuosius vaizdus jungti su vaiko nuotaikų kaita ir t. t.

E. Prėskienienei, kaip pedagogikos specialistei, svarbūs ir naujųjų grožinių tekstų ugdomieji aspektai. Todėl recenzijoje „Vaikų poezijos derlius“ nemažai edukacinių akcentų. Pvz.: „Eilėraščiuose atskleidžiama daug teigiamų ir neigiamų gamtos draugų ir priešų ypatybių, paremtų iš šių dienų gyvenimo vaizdais, detalėmis, motyvais (A. Baltakis)“; „V. Palčinskaitei gerai pavyksta eilėraščio mintį atskleisti personifikacijomis, išreikšti susirūpinimą, nerimą dėl sutinkamų blogybių“; L. Gutausko „eilėraščiai skatina mylėti, puoselėti plunksnuočius“ ir t. t. Recenzentė pastebi, kad V. Giedros rinkinyje „sudėtingų dalykų, moralės mokoma ne pamokslaujant, o remiantis vaizduote, išmone, emocijomis“, kad B. Buivydaitei siužetinių eilėraščių paskirtis – pašiepti ydas, mokyti vaikus dorovės, etikos, kad jos eilėraščiai pilni humoro, pažintinių elementų, gausu dialogų, figūrų, ištiktukų, greita įvykių ir vaizdų kaita. Rašydama apie V. Barausko knygutę „Saulutės žirgeliai“, recenzentė nurodo šiuos autorinius savitumus: „Iš eilėraščių trykšta vaikystės džiaugsmas ir žaismingumas, juos lengva dainuoti, nes posmai skambūs, melodingi. Paprastai V. Barausko poezijoje nėra to antrojo minties krūvio, užslėptų poteksčių. Eilėraščius vaikai nesunkiai įsimena, dažni jų patraukia betarpiškumu“.

Taigi E. Prėskienienės recenzijos „Vaikų poezijos derlius“ objektas – dešimties autorių leidiniai vaikams, parašyti įvairiomis, kaip minėta aukščiau, temomis. Tokį daugiaobjektį vertinimą, t. y. pristatant kelių autorių įvairiomis temomis parašytas knygas, sąlyginai galima patikslinti pavadinant *apžvalginę recenziją*. Šį terminą tiktų vartoti ir tais atvejais, kai recenzijos objektas – keli vieno autoriaus kūriniai. Vadinasi, E. Prėskienienės recenzija „Vaikų poezijos derlius“ yra ne tik *apžvalginė* (sukonstruota iš trumpų kritinio pobūdžio informacijų apie dešimt vaikų poezijos knygų), bet ir *tarpdisciplininė*: eilėraščių rinkiniai vertinami ne tik literatūrologiniu aspektu, bet kartu pateikiama psichologinių ir pedagoginių išvalgų, t. y. gilinamasi į literatūros vaidmenį jaunosios kartos gyvenime.

Panašiai, bet ne tapačiai sukonstruota recenzija, pristatanti vieno autoriaus (Prano Mašiot) keturis serijos leidinius. Atsiskleidžia tokios recenzijos savitumas – vienu ar kitu aspektu pirmiausia apibūdinti knygų autorių. Todėl lakoniškai išvardijami matematikos mokytojo, pirmojo lietuvių rašytojo tik vaikams svarbiausi asmenybiniai bruožai: darbštumas, reiklumas sau, nuoširdumas, geras vaikų psichologijos pažinimas, gebėjimas protu ir širdimi bendrauti su jaunaisiais skaitytojais. Pateikiama informacija apie Prano Mašiot knygnėlio serijos leidinius: „1973 m. „Vaga“ išleido paskutinius keturis Prano Mašiot knygnėlio serijos leidinius. <...> Prisimenant, kad nuo 1969 m. šiam knygnėliui priklauso 10 originalių ir 8 verstinės knygutės, reikia nuoširdžiai pasidžiaugti tokiu „Vagos“ leidyklos redaktorių darbu. Tai tikrai gražus Prano Mašiot 110 metų gimimo sukakties paminėjimas“.

Recenzentė E. Prėskienienė daugiausia dėmesio skyrė dviem P. Mašiot originalių kūrinių knygoms – „Dėde, papasakok“ ir „Mokslo pasakos“. Kadangi mokytojas P. Mašiotas į savo literatūrinį darbą žiūrėjo kaip pedagogas, rūpindamasis pirmiausia vaikų auklėjimo bei lavinimo, jų dvasios ir charakterio ugdymo klausimais, tai visų pirma šie dalykai ir akcentuojami recenzijoje: „Kūriniai skirti dorovės, etikos, praktinėms ir visuomeninėms pilietinėms savybėms ugdyti“; „Vaikai dirba, mokosi, pramogauja jiems įprastoje kasdieninėje aplinkoje. Autorius, piešdamas įvairius jų nuotykius, įvykius, skatina skaitytojus būti sumaniais, išstvermingais, grožisi sektiniais pavyzdžiais, moko taurių žmogiškų santykių“; „Autorius, vaizduodamas tėvų ir vaikų bendravimą, atvirumą, ugdo tuos taurius pradus, be kurių neįmanomas tarpusavio supratimas“ ir t. t. Recenzentę imponuoja ir P. Mašiot kūrinėliai gamtos temomis. Svarbiausi privalumai: vaikai suvokia gamtos darną, vaikai betarpiškai dalyvauja sudėtingoje aplinkoje, stebi gamtos stebuklus, jaudinasi dėl niokojamos gamtos, vaikai iš tų kūrinių susipažįsta su patarlėmis, priežodžiais, paukščių garsų pamėgdžiojimais ir turtina savo kalbą. Įtaigiai recenzentė pristato ir P. Mašiot parašytą vaikams mokslo populiarizacijos knygą „Mokslo pasakos“. Svarbiausi šios knygos požymiai: 1) autorius moksliskai aiškina Mėnulio, jūrų, vėjo, ugnies, akmenų ir kt. gamtos reiškinių kilmę; 2) patrauklus pasakojimas: daug personifikacijų, nuotykių, išvystytas siužetas, tad mokslo populiarinimo kūriniai ir poetiški, ir įtaigūs.

Iš to, kas pasakyta apie E. Prėskienienės recenziją „Proto ir širdies balsu“, galima daryti išvadą, kad joje literatūros mokslo aspektu nagrinėjami beletristiniai ir mokslo populiarinimo tekstai, kad ji – tarpdisciplininė (dominuoja ne literatūrinis, bet pedagoginis, t. y. ugdomasis bei pažintinis aspektai), apžvalginė (vieno autoriaus kūrybos dalis).

Recenzuodama K. Poškaus knygutę „Dideli ir maži“, E. Prėskienienė ieško paralelių su A. Obolienienės eilėraščių rinkiniu „Mama, aš jau nebe vaikas“. Kitu atveju ieško V. Račkaičio leidinio „Kas čia žydi“ sąsukų su J. Degutytes „Piemenaitė karalaitė“ eilėraščiais ir dar primena A. Saksės „Pasakas apie gėles“, subtilius J. Grudzinsko pasakojimus apie vandens lelijas, lotoso žiedus, žibuoklių mėlynas žvaigždutes... Taigi siauriau ar plačiau nurodoma, kaip vienos ar kitos tematikos literatūros kūrinių kontekste išsiskiria naujai vaikams išleista kurio nors autoriaus knyga. Tokios rūšies daugianarę recenziją (objektas – kelių rašytojų knygos ta pačia tema) sąlyginai galima būtų pavadinti *temine-kontekstine*, kuri neįmanoma be konkrečiojo ir materialiojo kūrinių sluoksnių lyginimo. Ta lyginamoji analizė ir sintezė gali būti gilesnė, išsamesnė arba glaustesnė, apsiribojanti tik esminiais elementais. Viskas priklauso ir nuo subjektyvių (recenzento tikslai), ir nuo objektyvių (leidyklos nurodyta apimtis) faktorių.

Suaugusiems skirti leidiniai E. Prėskienienės tarsi nelabai domina – parašytos tik dvi recenzijos. Matyt, dėl to, kad visos kūrybinės įžvalgos ir jėgos buvo skirtos pradinių klasių skaitiniams rengti, lietuvių literatūros metodikai dėstyti, ypač kai buvo dirbama su būsimaisiais ikimokyklinių įstaigų ir pradinių klasių pedagogais. Pati E. Prėskienienė savo tekstų apie M. Sluckio romaną „Uostas mano – neramus“ ir J. Mačiukevičiaus eilėraščių rinkinį „Kraujo analizė“ nevadina recenzijomis – tik pasidalijimu išpūdžiais ir sužadintomis mintimis. Straipsnių autorė visiškai teisi – tie du tekstai nėra tikrosios mokslinės-teorinės recenzijos, bet jų negalima priskirti ir *nuomonės* kategorijai: „nuomonė nepretenduoja į galutinę ir neginčijamą kurios nors problemos sprendimą, ji rašoma pirmuoju asmeniu <...>, autorius tarsi dalijasi išpūdžiais, <...>, absoliučiai / iš dalies pritaria ar nepitaria (Ramaneckienė, Bražienė, 2007, p. 127). Vadinasi, sąlyginai galima taikyti *recenzijos-nuomonės* terminą tekstams, atsidūrusiems žanrų paribio zonoje. Abi minėtos recenzijos-nuomonės *aspektinės*: J. Mačiukevičiaus „Kraujo analizės“ aptarimo kryptis – poeto „gyvenimas ir kūryba gali daug šviesaus ir sektino papasakoti kiekvienam žmogui“, tekste apie M. Sluckio romaną gvildenama problema „Ar yra ramių uostų?“. Keldama problemą, ar yra ramių uostų, t. y. namų be dūmų, recenzentė nukreipia skaitytojo mintis į šeimą, ją sudarančių žmonių tarpusavio santykius ir likimus. Foninės problemos refleksijai – „mūsų buities negerovės, su kuriomis susiduriame gatvėje, parduotuvėje, darbe, namie“. E. Prėskienienės žodžiais tariant, M. Sluckio romanas „Uostas mano – neramus“ kviečia drauge su autoriumi pamąstyti apie save, draugus, savo gyvenimą – tą neramųjį uostą.

Taigi iš E. Prėskienienės publikuotų recenzijų-nuomonių suaugusiems skaitytojams galima daryti išvadą, kad recenzijos nevienodos ir dėl vertinamų *dalykų*, būtent, kiek reikšmingų objekto savybių / ypatumų (dalykų) vertinama recenzijoje. Be termino *aspektinė recenzija*, matyt, turėtų būti vartojama ir sąvoka *daugiaspektinė* (apimanti daug galimų aspektų arba viską) recenzija.

Vienaobjektinėms recenzijoms galima būtų priskirti šiuos E. Prėskienienės sukurtus tekstus: „Mokytis draugystės meno“, „Duryš į stebuklų pasaulį“, „Kaip išsaugoti jaunystę“, „Apie gėlių gyvenimą“ ir kt. Recenzijų įvairovėje nemažai tų, kurias sąlyginai galima pavadinti populiarinimo / informacinėmis su akivaizdžiais patariamaisiais elementais. Pvz.: „Tokiuose pokalbiuose mokytojas apibendrina asmeninius mokinių išpūdžius, išgyvenimus ir padeda formuoti teisingam dorovės supratimui. <...> Knygoje siūloma pašnekesį organizuoti vieną kartą per mėnesį po pamokų. Pokalbio trukmė I klasėje – 25–30 minučių, II ir III klasėse – 40–45 minutės. Pats ilgiausias, reikalaujantis daugiausia darbo, yra parengiamasis etapas: reikia numatyti temą, parinkti medžiagą ir priemones, sudaryti planą, parengti mokinius ir t. t.“ Tokia dalykinė informacija, išsamūs patarimai itin vertingi specialistams – mokytojams praktikams.

Iš šio straipsnio teiginių, pateikiamų citatų gali susidaryti klaidinga nuomonė, kad E. Prėskienienės tekstai nėra tikrosios recenzijos, kurių esmė – kritinis (dėmesys neigiamiems momentams, trūkumams) vertinimas, kad tie tekstai artimi anotacijoms. Rašant šį straipsnį, neturėta tikslo gilintis į žanrines paribio zonas (galimas recenzijas-anotacijas, recenzijas-esė), tačiau objektyvumo dėlei galima išvardyti pradžiai bent kelis sakinius – kontrargumentus: „Eilėraštis įtaigus, tačiau tema ir jos išsprendimu susišaukia su poetės rinkinio „Žirnių namelis“ tuščiaagalviu kopūstu“ (V. Palčinskaitė); „Tiesa, ne visi V. Giedros rinkinėlio eilėraščiai yra vienodai nusisekę. Nepasižymi išmone eilėraštis „Kačiukai“, kuris ir didaktiniu požiūriu nėra vykęs“; „To negalėtume pasakyti apie kūrinėlį „Neskriauskit paukščiukų“, kuriame šalia bundančios gamtos vaizdo aprašymo vyrauja atviri autoriaus pamokymai, kad nereikia draskyti paukštelių lizdų. Trūkstant meninio vaizdo, atsakymėlyje lieka plika didaktika“ (P. Mašiotas) ir t. t. Recenzijos „Vaikystės spalvos ir šiandiena“ (J. Vaičiūnaitė, Spalvoti piešiniai, Vilnius: Vaga, 1971) dėmesio centre – ne tik poetės J. Vaičiūnaitės kūrybos vaikams stipriosios ir silpnosios pusės, bet ir menų sintezės (dar vienas E. Prėskienienės interesų objektas) aspektai, užaštrinti teksto pradžioje: „Dvidešimt vienas gero vaikų bičiulio pašnekesys. Čia rasime spalvingai nupieštą ūmėdę, avinukus,

garlaivį, krokodilą, kiškį, gėlę ir kitus mažuosius dominančius objektus. Tuose eilėraščiuose ryškiausiai atsiskleidžia poetės lyrikai taip būdingas tapybiškumas. Autorė atkreipia dėmesį į detales, siekia, kad vaikas savo aplinkoje pastebėtų tai, kas nauja ir įdomu“. Taip recenzentė pabrėžia aprašomosios kalbos privalumus. Toliau glaustai pristatomi tų poetinių aprašymų elementai: „Poetė siekia, kad vaikai pajustų įvairius tos pačios spalvos niuansus: mėlynas rytas, mėlyni ledai, mėlynas drambliukas, mėlyna saulė... Gausesnį spalvų, kurias dažniausiai išreiškia būdvardiniai epitetai, vartojimą lėmė pasirinktos temos, eilėraščių vaizdai“. Taip E. Prėskienienė nuo teigiamų aprašomosios kalbos pusių traukiasi link svaresnių kritikos minčių: „Tokie eilėraščiai nėra dinamiški, juose mažiau veiksmo, o daugiau konstatavimo arba aiškinimo“. Būdama lietuvių kalbos mokymo specialistė (pradinukai pirmiausia supažindinami su pasakojimu, kur dominuoja veiksmožodžiai, dinamika; tik žymiai vėliau – su aprašymu), recenzentė rašo: „Kaip rodo praktika, vaikai kiek mažiau tokiais eilėraščiais domisi, ikimokyklinukui juos sunkiau išmokti atmintinai, sunkiau deklamuoti. <...> Visas ciklas, parašytas aiškinant, konstatuojant, neatskleidžia tų gyvų įvykių, kuriuos mėgsta mūsų mažieji“. Būtina atkreipti dėmesį į labai taktišką, itin etišką neigiamų nuorodų (kritikos) apibendrinimą: „Aišku, autorė turėjo kitus tikslus, jos pasirinktas kelias savitas, tačiau įdomi tema nesukels mažiems tokio susidomėjimo, kokio ji tikrai verta“. E. Prėskienienės išsakyti neigiami vertinimo teiginiai šiuo atveju neprasilenkia su R. Marcinkevičienės (2002) išvardytomis recenzijų kritikos strategijomis, būtent: trūkumai „pateikiami itin subtiliai, derinant teigiamo ir neigiamo vertinimo žingsnius, naudojant potekstę, implikacijas, <...> privalumų paryškirimą ir trūkumų užtušavimą“.

Analizuojant recenziją „Vaikų poezijos derlius“, ji buvo įvardyta kaip tarpdisciplininė. Atskirų mokslo sričių elementai panaudoti ir recenzijoje „Vaikystės spalvos ir šiandiena“, būtent: „Spalvotų piešinių“ iliustracijas piešė dailininkas Bronius Leonavičius. Jos vaikams suprantamos, išmoningai panaudoti apversti piešiniai. Tačiau J. Vaičiūnaitės poetinis žodis tikrai tapybiškesnis už 6, 10, 14, 18 p. iliustracijas, kurios nėra įdomios, nepadeda giliau suprasti eilėraščius. Tokių iliustracijų, vien tik užimančių vietą, reikėtų atsisakyti“. Kaip matyti iš pateiktų recenzijos citatų, dviejų sričių (literatūros, dailės) dalykai tekste pristatyti paraleliai kaip atskiri, bet vienas kitą papildantys fragmentai. Šiuo atveju sąlyginai galimi dar du terminai: *tarpdisciplininė inkliuzinė* („Vaikų poezijos derlius“) ir *tarpdisciplininė paralelinė* recenzija.

Stilistiniu aspektu recenzijos skirstomos į

mokslinio ir *mokslinio publicistinio* stiliaus tekstus. Tai susiję su recenzijų adresatais: rašyta specialistams literatūrologams ar informaciniais tikslais skaitančiajai visuomenės daliai. Dėl adresato neapibrėžtumo sąmoningai vengiama vartoti daug specialių terminų, sudėtingos konstrukcijos sakinių, siekiama vaizdumo, įtaigumo, – žodžiu, derinamas mokslinio, publicistinio, meninio stiliaus kalbos ypatybės. Tarpiniu / pereinamuoju stiliumi rašomos recenzijos atskirų profesijų kvalifikuotiems specialistams, pvz., pradinių klasių mokytojams. Jiems literatūrologinė informacija pateikiama paprastesne, prieinamesne forma negu aukštos kvalifikacijos specialistams. E. Prėskienienės recenzijos, išspausdintos „Literatūroje ir mene“, „Tarybiniam mokytojuje“ (tokių daugiausia), „Raudonojoje vėliavoje“ skiriasi funkcinį stilių savitumais, stilių sąveikų variantais.

Išvados (Priedas)

1. E. Prėskienienės literatūrologinio palikimo dalis – grožinės ir negrožinės literatūros leidinių recenzijos (per 15), kurių tikslas – pristatyti kūrinį, įvertinti jį iš literatūros mokslo pozicijų (atsižvelgiant į adresatą) ir poveikio skaitytojui galimybių.
2. Mokslinėje ir dalykinėje literatūroje dažniausiai išskiriamos *viešos* (autorinių darbų vertinimas žiniasklaidos priemonėse) ir *neviešos*, arba patariamąsios / rekomendacinės, akademinės recenzijos.
3. Pagal adresatą recenzijos gali būti *mokslinės-teorinės* (skiriamos mokslo srities aukštos kvalifikacijos specialistams) ir *informacinės / populiarinimo*, kurių paskirtis ne tik pranešti apie meno, autorinį kūrinį, bet ir daryti tam tikrą poveikį skaitytojui, žiūrovui ir pan.
4. Recenzijos *objektų* įvairovė leidžia išskirti *vienaobjektes* (vieno autoriaus vieno kūrinio kritinį vertinimą) ir *daugiaobjektes*, būtent: *teminę* (kelių autorių kūrinių ta pačia tema kritinį vertinimą), *apžvalginę* (vieno autoriaus kelių knygų arba kelių autorių knygų įvairiomis temomis vertinimą).
5. Kritinis vertinimas gali apimti vieną, kelias ar visas reikšmingas objekto savybes bei ypatumus. Dėl to pagal vertinamų *dalykų* (objekto savybių, ypatumų) apimtį gali būti *aspektinė* ar *visuminė* recenzija.
6. Stilistiniu požiūriu recenzijos gali būti *mokslinės* ir *mokslinės publicistinės*.
7. Žanrų paribio zonose atsidūrusius analitinius vertinamuosius tekstus galima sąlyginai vadinti *recenzijomis-anotacijomis*, *recenzijomis-nuomonėmis*, *recenzijomis-esė*, *recenzijomis-straipsniais*, *recenzijomis-apžvalgomis*.

PRIEDAS

Lentelė. *Recenzijų, kaip analitinio žanro, rūšys ir porūšiai*

Skirstymo pagrindas	Rūšys ir porūšiai	Pastabos
Funkcijos	<i>Viešos</i> : mokslinės-teorinės, informacinės / populiarinimo <i>Neviešos</i> : patariamąsios / rekomendacinės, akademinės (uždarnos, atviros, mišriosios)	
Adresatas	<i>Mokslinės-teorinės</i> <i>Informacinės / populiarinimo</i>	Aukštos kvalifikacijos mokslo srities specialistams Kvalifikuotiems specialistams – praktikams Literatūra besidomintiems skaitytojams
Objektas	<i>Vienaobjektės</i> <i>Daugiaobjektės</i> : apžvalginės, teminės-kontekstinės	Vieno autoriaus, vienos knygos Kelių autorių / vieno autoriaus įvairių temų Kelių autorių viena tema parašytos knygos
Dalykas	<i>Vienaaspektė</i> <i>Daugiaaspektė</i>	
Stilius	<i>Mokslinės</i> <i>Mokslinės-publicistinės</i>	
Žanriniai kriterijai	<i>Recenzijos-straipsniai</i> <i>Recenzijos-apžvalgos</i> <i>Recenzijos-anotacijos</i> <i>Recenzijos-nuomonės</i> <i>Recenzijos-esė</i>	

Šaltiniai

1. Prėskienienė E., Ar yra ramių uostų? (M. Sluckis, 1968, *Uostas mano – neramus*. Vilnius), *Raudonoji vėliava*, 1968-11-07.
2. Prėskienienė E., Grožio pasaulis – visiems, (G. Požidajevas, 1968, *Simfonijos šalis*. Vilnius: Vaga), *Raudonoji vėliava*, 1968-12-14.
3. Prėskienienė E., Kraujo analizė – gyvenimas, (J. Mačiukevičius, 1969, *Kraujo analizė*. Vilnius: Vaga), *Raudonoji vėliava*, 1969-12-20.
4. Prėskienienė E., Neleiskime žūti rožėms, (K. Poškus, 1969, *Dideli ir maži*. Kaunas: Šviesa), *Tarybinis mokytojas*, 1970-03-04.
5. Prėskienienė E., Durys į stebuklų pasaulį, (K. Palenas, 1970, *Stebuklingame muzikos pasaulyje*. Vilnius: Vaga), *Tarybinis mokytojas*, 1970-05-13.
6. Prėskienienė E., Atidarykime skrynelę, (*Pasakų skrynelė*, 1970. Vilnius: Vaga), *Tarybinis mokytojas*, 1970-12-23.
7. Prėskienienė E., Kalbos druska, (*Čir vir vir pavasaris*: Smulkioji lietuvių tautosaka, 1971. Vilnius: Vaga), *Tarybinis mokytojas*, 1972-03-15.
8. Prėskienienė E., Vaikystės spalvos ir šiandiena (J. Vaičiūnaitė, 1971, *Spalvoti piešiniai*. Vilnius: Vaga), *Literatūra ir menas*, 1972-04-28.
9. Prėskienienė E., Vaikų poezijos derlius, (A. Baltakio, V. Palčinskaitės, R. Skučaitės, V. Giedros, L. Gutauskos, V. Skripkos, V. Barausko, A. Mikutos, J. Degutytės, B. Buivydatės eilėraščių knygelės ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams, Vilnius, 1972), *Tarybinis mokytojas*, 1973-04-04.
10. Prėskienienė E., Proto ir širdies balsu, (Pranas Mašio-
- tas, Dėde, papasakok; Mokslo pasakos; vertimai: Ilju Loftingo, Daktaro Dolitlio plaukiojanti sala; Ferenco Molnaro, Povilo gatvės vaikai, Vilnius: Vaga, 1973), *Tarybinis mokytojas*, 1974-01-09.
11. Prėskienienė E., Kaip išsaugoti jaunystę? (M. Klimova-Fugnerova, 1974, *Mokėk nesenti*. Vilnius), *Raudonoji vėliava*, 1975-04-10.
12. Prėskienienė E., Mokykis draugystės meno, (J. Ebneris, 1979, *Ar mokame bendrauti?* Vilnius), *Raudonoji vėliava*, 1979-12-19.
13. Prėskienienė E., Apie gėlių gyvenimą, (V. Račkaitis, 1982, *Kas čia žydi*. Vilnius: Vaga), *Tarybinis mokytojas*, 1983-02-23.
14. Prėskienienė E., Etiniai pokalbiai (O. C. Богданова, О. Д. Калинина, 1982, *Содержание и методика этических бесед с младшими школьниками*. Москва), *Tarybinis mokytojas*, 1983-05-11.
15. Prėskienienė E., Bendravimas su tėvais, (В. А. Маишева, 1982, *Работа с родителями*. Москва), *Tarybinis mokytojas*, 1983-09-23.

Literatūra

1. Marcinkevičienė R., 2002, Akademinės recenzijos retorika. *Filologija*. Nr. 1 (7). P. 22–26.
2. Marcinkevičienė R., 2008, *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*. Vilnius: Versus aureus.
3. Navakauskas Č., 2006, *Literatūros žinynas*. Kaunas: Šviesa.
4. Ramanekienė I., Bražienė N., 2007, Nuomonė – mokslinės publicistikos žanras. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Nr. 3. P. 126–141.

**DIVERSITY OF LITERARY REVIEWS BY ASSOC. PROF. EGLĖ PRĖSKIENIENĖ:
PRECONDITION FOR DEVELOPMENT OF GENRE THEORY**

Nijolė Bražienė

Summary

A review is one of analytical, scientific or scientific-publicistic style genres. Its function is to divide, explicate, systemize, summarize, and evaluate. Traditionally the reviews are classified as follows: *public* (assessment of author's work in media) and *non-public*: (deliberative / recommendatory and academic ones).

In the *aspect of an addressee*, the reviews can be sorted into *scientific-theoretical* and *informational/promotional* ones. The purpose of the latter is not only to provide an assessment but also to have some kind of impact on the addressee.

A review may encompass one object of a single author, several objects of a single author or several authors, therefore according to *the object* reviews can be *single-subject*, *multi-subject thematic* or *observational*.

According to the number of peculiarities/features the reviews are distinguished into *aspectual* and *multi-aspectual* ones.

Stylistically reviews may be of *scientific* and *scientific-journalistic* style.

Due to the openness of genres and their impact on one another, the following types of reviews may be conditionally identified: *reviews-articles*, *reviews-surveys*, *reviews-annotations*, *reviews-opinions* and *reviews-essays*.

The addressee of the reviews by assoc. prof. E. Prėskienienė is not a literary critic but a reader, most frequently a teacher and sometimes a resident of Šiauliai city.

This also determines stylistic connotation of the reviews, crossing the boundaries of the subjects of literary science. A work is assessed by taking into account psychological and educational aspects, i.e. the author is concerned with educational and developmental impact of the text on a child or an adult.

Keywords: review, types of literary reviews, Eglė Prėskienienė.

**DOC. EGLĖS PRĖSKIENIENĖS LITERATŪRINIŲ RECENZIJŲ ĮVAIROVĖ – PRIELAIDA
ŽANRINEI TEORIJAI PLĖTOTI***Nijolė Bražienė****Santrauka***

Recenzija yra viena iš analitinių, mokslinio ar mokslinio publicistinio stiliaus žanrų. Jos funkcija – skaidyti, aiškinti, sisteminti, apibendrinti, vertinti. Tradiciškai paplitusi recenzijų klasifikacija į *viešas* (autorinių darbų vertinimas žiniasklaidos priemonėse) ir *neviešas* (patariamąsias / rekomendacines ir akademines).

Recenzijų adresatas – mokslo srities aukštos kvalifikacijos specialistai, kvalifikuoti specialistai praktikai, visuomenės dalis, besidominti recenzuojamo darbo sritimi. Adresato aspektu recenzijos gali būti *mokslinės-teorinės* ir *informacinės / populiarinimo*. Pastarųjų paskirtis ne tik pateikti vertinimą, bet ir daryti vieną ar kitą poveikį adresatui.

Recenzija gali apimti vieną vieno autoriaus objektą, kelis vieno ar kelių autorių objektus. Tie objektai gali atspindėti ne tik kurią nors vieną temą, bet ir aprėpti kelias / daug skirtingų temų. Todėl *pagal objektą* recenzijos gali būti *vienaobjektės*, *daugiaobjektės-teminės*, *apžvalginės*.

Kiekvienam objektui dažniausiai būdinga ne viena, o kelios ypatybės / savybės. Skiriama *aspektinė* ir *daugiaaspektinė* recenzija. Tai priklauso nuo objekto dalykų skaičiaus: nagrinėjamas vienas, keli ar visi reikšmingi dalykai.

Stilistiniu požiūriu recenzijos gali būti *mokslinio* ir *mokslinio publicistinio* stiliaus.

Dėl žanrų atvirumo, poveikio vienas kitam sąlyginai galima išskirti *recenzijas-straipsnius*, *recenzijas-apžvalgas*, *recenzijas-anotacijas*, *recenzijas-nuomones*, *recenzijas-esė*.

Doc. E. Prėskienienės recenzijų adresatas – ne literatūrologas, o skaitytojas, dažniausiai mokytojas, kartais – Šiaulių miesto gyventojas. Tai lemia ir stilistinę recenzijų atspalvį, neapsiribojimą literatūros mokslo dalykais, kūrinys vertinamas psichologiniu ir edukologiniu aspektu, t. y. autorei rūpi lavinamasis ir ugdomasis teksto poveikis vaikui, suaugusiam asmeniui.

Prasminiai žodžiai: recenzija, literatūrinių recenzijų tipai, Eglė Prėskienienė.

Įteikta 2012-01-25